

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشگاه پیام نور

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته زبان و ادبیات فارسی

دانشگاه پیام نور بجنورد

گروه علمی زبان و ادبیات فارسی

عنوان پایان نامه:

ضرب المثل‌های ترکمنی، بررسی موضوعی و تطبیق آن

با امثال و حکم دهخدا

۱۳۸۸/۹/۳۰

استاد راهنما: جناب آقای دکتر ناصرقلی سارلی

کتابخانه و اسناد
تیم ملی

استاد مشاور: جناب آقای دکتر جلیل مسعودی فرد

نکارش: سوئین محمد هلاکوئی

فروردین - ۱۳۸۸

۱۲۸۱۲۰

پیوست ج (تصویب پایان نامه)

بسمه تعالی

تصویب پایان نامه

پایان نامه : ضرب المثلیهای ترکمنی و بررسی موضوعی و تطبیقی آن با امثال و حکم دهخدا
که در مرکز بجنورد تهیه و به هیات داوران ارائه گردیده است مورد تایید سی باشد .

تاریخ دفاع : ۸۸/۱/۲۸   نمره : ۱۷ (هفده)   درجه ارزشیابی : خوب

اعضای هیات داوران :

نام و نام خانوادگی	هیات داوران	مرتبه علمی	امضاء
۱- آقای دکتر ناصر قلی سارلی	استاد راهنما	استادیار	
۲- آقای دکتر جلیل مسعودی فرد	استاد مشاور	استادیار	
۳- آقای دکتر محمد ریحانی	ستاد ممتحن (داور)	استادیار	
۴- آقای دکتر حسن بساک	نماینده گروه علمی	استادیار	

تغییرات لازم :

تاریخ :
شماره :
پیوست :

بسمه تعالی

صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

پایان نامه : ضرب المثلهای ترکیبی و بررسی موضوعی و تطبیقی آن با امثال و حکم دهخدا

که توسط خانم / آقای سوئین محمد هلاکویی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی مرکز
بجنورد تهیه و به هیات داوران ارائه گردیده است مورد تایید می باشد .

درجه ارزشیابی : خوب

تاریخ دفاع : ۸۸/۱/۲۸ نمره : ۱۷ (هفده تمام)

اعضای هیات داوران :

امضاء

مرتبه علمی

هیات داوران

نام و نام خانوادگی

استادیار

استاد راهنما

۱- آقای دکتر ناصر قلی سارلی

استادیار

استاد مشاور

۲- آقای دکتر جلیل مسعودی فرد

استادیار

استاد ممتحن (داور)

۳- آقای دکتر محمد ریحانی

استادیار

نماینده گروه

۴- آقای دکتر حسن بساک

تقدیم به :

همه‌ی شهیدان انقلاب و دفاع مقدس، همچنین مادر مهربان، پدر بزرگوار، همسر وفادار و فرزندان و برادرانم که در طول تحصیل از هیچ کمکی در حق حقیر کوتاهی نمودند.

بسمه تعالی

نام خانوادگی: هلاکوئی	نام: سوئین محمد
عنوان پایان نامه: ضرب المثل‌های ترکمنی، بررسی موضوعی و تطبیق آن با امثال و حکم دهخدا	
استاد راهنما: جناب آقای دکتر ناصرقلی سارلی	استاد مشاور: آقای دکتر جلیل مسعودی فرد
نماینده گروه آموزشی: آقای دکتر حسن بساک	استاد داور: آقای دکتر محمد ریحانی

درجه تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: زبان و ادبیات فارسی	گرایش: محض
دانشگاه: پیام نور	مرکز: بجنورد	تاریخ دفاع: ۸۸/۱/۲۸

تعداد صفحه: ۴۰۷

کلید واژه‌ها: ضرب المثل، ادبیات عامیانه، ادبیات ترکمنی، ادبیات فارسی، ادبیات تطبیقی

چکیده:

در این تحقیق تلاش شده است که ضرب المثل‌های ترکمنی از نظر موضوعی، بررسی و ضمن تطبیق آن با امثال و حکم دهخدا، به برخی جنبه‌های بلاغی و جامعه‌شناختی آنها اشاره شود. همچنین به پیشینه‌ی جمع‌آوری امثال فارسی و ترکمنی هم اشاره ای شده است.

ترکمن‌ها ضرب‌المثل‌های بسیار دارند. ضرب‌المثل‌های ترکمنی از منابع بسیاری که در اطراف زندگی این قوم وجود داشته، مایه گرفته است. و به دلیل زندگی مبتنی بر سنت این قوم، حدود و دامنه‌ای فراخ و گسترده دارد.

اشتراک در مضامین و حتی الفاظ برخی ضرب‌المثل‌ها در فارسی و ترکمنی نشان می‌دهد که زمینه تحقیقی مناسبی در این حوزه وجود دارد. همچنین با مقایسه و تطبیق ضرب المثل‌های دو زبان می‌توان میزان اشتراکات فرهنگی دو قوم را شناخت و موجبات نزدیکی بیش از پیش آنها را فراهم آورد.

نوع تحقیق از حیث هدف، بنیادی نظری و از حیث ماهیت و روش توصیفی - تحلیلی است. همچنین روش گردآوری اطلاعات کتابخانه ای است.

از جمله نتایج این تحقیق این است که میان ضرب المثل‌های ترکمنی و فارسی رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد و این دو قوم از مشترکات فرهنگی بسیاری برخوردار هستند. به نظر می‌رسد، ضرب المثل‌های ترکمنی و فارسی بر یکدیگر تأثیر دو سویه داشته، اما تأثیر ضرب المثل‌های فارسی بر ترکمنی بیشتر بوده است.

در پایان به محققان ادبیات تطبیقی توصیه می‌شود که به بررسی بلاغی و اجتماعی ضرب المثل‌ها به صورت گسترده‌تری بپردازند؛ زیرا حوزه‌ی اصلی کار این تحقیق، بررسی موضوعی و تطبیق آنها با امثال فارسی بوده است.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
پیشگفتار	۱
فصل اول: کلیات تحقیق	۵
۱- بیان مسأله	۶
۲- اهمیت و ضرورت تحقیق	۶
۳- اهداف تحقیق	۷
۴- سؤالات تحقیق	۷
۵- فرضیه‌ی تحقیق	۷
۶- تعریف مثل	۷
۷- مثل و ادبیات	۱۰
۸- سوابق مربوط	۱۱
۹- پیشینه‌ی جمع‌آوری امثال فارسی	۱۱
۱۰- پیشینه‌ی جمع‌آوری امثال و تاریخچه‌ی امثال ترکی و ترکمنی در خارج از ایران	۱۳
۱۱- پیشینه‌ی جمع‌آوری امثال و امثال ترکمنی در ایران	۱۴
۱۲- همانندی‌ها در ضرب‌المثل‌های ترکمنی و فارسی	۱۵
۱۳- نوع تحقیق	۱۶
۱۴- روش گردآوری اطلاعات	۱۶
۱۵- ابزار گردآوری اطلاعات	۱۶
۱۶- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات	۱۶
۱۷- حدود و قلمرو تحقیق	۱۶
۱۸- اهمیت ضرب‌المثل‌ها	۱۷
۱۹- روحیات اجتماعی و اخلاقی گذشتگان در آئینه‌ی ضرب‌المثل‌ها	۱۷
۲۰- علل ظهور برخی از ضرب‌المثل‌ها	۱۸
۲۱- تأثیر زبان و ضرب‌المثل‌های فارسی و ضرب‌المثل‌های ترکی و ترکمنی بر یکدیگر ..	۱۹
۲۲- نتایج تطبیق ضرب‌المثل‌های ترکمنی و امثال و حکم فارسی (دهخدا)	۲۰

۲۲	فصل دوم- بررسی موضوعی ضرب‌المثل‌های ترکمنی و تطبیق آنها با امثال و حکم دهخدا.....
۲۳	آب.....
۲۵	آبرو.....
۲۶	آتش.....
۲۷	آدم احمق، عاقل و عقل.....
۳۴	آدمهای دورو.....
۳۵	اتحاد.....
۳۸	اجل و مرگ.....
۴۲	احتیاط.....
۴۲	اخلاص.....
۴۳	اخلاق.....
۴۵	ارث و میراث.....
۴۵	ارزش التماس.....
۴۶	اسب.....
۵۳	اصل و نسب.....
۵۳	اعتقادات و اعتقادات خرافی(ژانر).....
۵۹	اقتصاد و درآمد.....
۷۷	الاغ.....
۸۰	امانت و خیانت.....
۸۰	امنیت.....
۸۲	امید و نگرین.....
۸۲	انسان.....
۸۷	انسانیت.....
۸۸	با غیرت و بی غیرت.....
۹۰	بخت و اقبال و بدبختی.....
۹۳	بخیل.....
۹۴	برآورده شدن آرزو.....
۹۴	برابری.....

۹۴	برادر و فامیل
۱۰۰	برده و غلام
۱۰۱	برهنه
۱۰۲	بلا
۱۰۵	بی تفاوتی
۱۰۵	بی ناموسی
۱۰۵	پدر و مادر
۱۱۰	پرنده
۱۱۲	پول
۱۱۴	پیر و پیری
۱۱۷	پیر و مرید
۱۱۷	تجربه
۱۲۷	تربیت
۱۲۹	تقلید
۱۲۹	تنهایی
۱۳۱	تواضع و تکبر
۱۳۴	جدایی
۱۳۵	جمع و جمعیت
۱۳۷	جنگ و دعوا
۱۳۹	جوان
۱۴۱	چشم و رو
۱۴۸	چوپان
۱۵۰	حد و اندازه‌ی خود دانستن
۱۵۰	حرمت و احترام
۱۵۳	خانه
۱۵۴	خدا
۱۵۶	خشم و غضب
۱۵۶	خواستن و درخواست کردن

۱۵۷	.....	خود شناسی
۱۵۷	.....	خون
۱۵۹	.....	خوک
۱۶۱	.....	خیانت
۱۶۱	.....	درخت و چوب
۱۶۴	.....	درد و درمان و طیب و بیماری
۱۶۸	.....	دروغ و دروغگو
۱۶۹	.....	دزد و دزدی
۱۷۰	.....	دل
۱۷۳	.....	دنیا
۱۷۴	.....	دوست و دشمن
۱۸۰	.....	دولتمند و بی دولت
۱۸۴	.....	دونده‌ی چابک
۱۸۴	.....	دهان
۱۸۵	.....	دین
۱۸۷	.....	دیوانه
۱۹۰	.....	راحت طلبی
۱۹۱	.....	رزق
۱۹۲	.....	رضا
۱۹۲	.....	روستا
۱۹۲	.....	روغن
۱۹۳	.....	زبان
۱۹۷	.....	زمین
۱۹۸	.....	زن و دختر
۲۰۸	.....	زور و زورمند
۲۰۹	.....	سخی، سخاوت و بی‌بخشی
۲۱۰	.....	سخن
۲۲۰	.....	سخن راست و دروغ

۲۲۱	.....	سفارش و پند
۲۲۷	.....	سگ
۲۳۵	.....	سلامتی
۲۳۶	.....	سنگ
۲۳۷	.....	سیاست
۲۴۳	.....	شتر
۲۴۶	.....	شکار و شکارچی
۲۴۷	.....	شوهر و مردی
۲۵۰	.....	شیرینی و تلخی
۲۵۰	.....	صبر
۲۵۳	.....	صدقه
۲۵۳	.....	طلا و جواهر
۲۵۵	.....	طلبکار و بدهکار
۲۵۷	.....	عالم و دانشمند
۲۵۸	.....	عبرت
۲۵۹	.....	عروس
۲۶۰	.....	عروسی
۲۶۱	.....	عسل
۲۶۲	.....	عشق و عاشقی
۲۶۳	.....	علم و هنر و دانش
۲۶۶	.....	عیب و عیب‌گویی
۲۶۶	.....	غذا
۲۶۸	.....	غذاهای محلی
۲۷۰	.....	غریبه
۲۷۱	.....	غم و شادی
۲۷۲	.....	غنی و فقیر
۲۸۱	.....	غیبت و تهمت
۲۸۱	.....	فرزند

۲۸۳	فرصت، فرصت طلب و فوت وقت
۲۸۷	فرق و طوائف
۲۹۱	فصل‌ها
۲۹۲	قاضی
۲۹۳	قدر شناسی
۲۹۳	قناعت
۲۹۴	کار
۳۰۲	کافر
۳۰۴	کاهل و کاهلی
۳۰۷	کدخدا، خان و پادشاه
۳۰۹	کر، کور و کچل - کری، کوری و کچلی
۳۱۲	کسانی که کارشان نمی‌گیرد
۳۱۳	کشاورز و کشاورزی
۳۱۴	کودک
۳۱۷	کوه
۳۱۸	گاو و گاو نر
۳۱۹	گردش سخن
۳۲۷	گرسنه و سیر - گرسنگی و سیری
۳۳۳	گرگ
۳۳۷	گل
۳۳۷	گم کردن و پیدا کردن
۳۳۸	گوسفند و بز
۳۴۰	لاغر
۳۴۱	مار
۳۴۲	مال و دارایی
۳۴۶	ماهی
۳۴۷	مردم و ایل
۳۵۲	مشورت

۳۵۲	..... معامله
۳۵۲	..... ملا، آخوند، ایشان و صوفی
۳۵۵	..... موسیقی
۳۵۶	..... مهمان
۳۵۹	..... میانه روی
۳۶۰	..... ناموس و عار
۳۶۰	..... نیک و بد- نیکی و بدی
۳۷۳	..... وصله
۳۷۴	..... وطن
۳۷۴	..... وعده
۳۷۶	..... همسایه
۳۷۸	..... همسفر
۳۸۰	..... یتیم
۳۸۳	..... فصل سوم- تحلیل بلاغی و جامعه شناختی ضرب‌المثل‌های ترکمنی
۳۸۴	..... ۱-۳- تحلیل اجتماعی
۳۹۵	..... ۲-۳- تحلیل بلاغی
۳۹۵	..... ۱-۲-۳- استعاره
۳۹۵	..... ۲-۲-۳- ایهام
۳۹۵	..... ۳-۲-۳- اسلوب معادله
۳۹۶	..... ۴-۲-۳- پرسش و پاسخ
۳۹۶	..... ۵-۲-۳- تشبیه
۳۹۶	..... ۶-۲-۳- تضاد و تقابل
۳۹۶	..... ۷-۲-۳- کنایه
۳۹۷	..... ۸-۲-۳- مجاز
۳۹۷	..... ۹-۲-۳- مراعات نظیر
۳۹۷	..... ۱۰-۲-۳- تسجیع
۳۹۷	..... ۱۱-۲-۳- تجنیس
۳۹۸	..... جدول آماری تحلیل اجتماعی ضرب‌المثل‌های ترکمنی

۳۹۹	..... فصل چهارم: نتیجه گیری و ارائه‌ی پیشنهاد
۴۰۰	..... ۱-۴- نتایج کلی تحقیق
۴۰۳	..... ۲-۴- تأثیر گذاری ضرب‌المثل‌های ترک و ترکمن و فارس بر یکدیگر
۴۰۴	..... ۳-۴- محدودیت‌ها و مشکلات تحقیق
۴۰۴	..... ۴-۴- توصیه‌ها
۴۰۵	..... منابع و مأخذ
۴۰۷	..... چکیده انگلیسی

جدول الف- ۲ - جدول آماری ضرب‌المثل‌های ترکمنی

ردیف	موضوع ضرب‌المثل‌ها	تعداد موجود	ردیف	موضوع ضرب‌المثل‌ها	تعداد موجود	ردیف	موضوع ضرب‌المثل‌ها	تعداد موجود
۱	آب	۱۱	۲۷	برابری	۱	۵۳	خدا	۱۴
۲	آبرو	۵	۲۸	برادر و فامیل	۳۲	۵۴	خشم و غضب	۴
۳	آتش	۵	۲۹	برده و غلام	۹	۵۵	خواستن و درخواست کردن	۴
۴	آدم‌احمق، عاقل و عقل	۳۶	۳۰	برهنه	۲	۵۶	خودشناسی	۱
۵	آدمهای دورو	۶	۳۱	بلا	۱۵	۵۷	خون	۶
۶	اتحاد	۱۳	۳۲	بی تفاوتی	۱	۵۸	خوک	۹
۷	اجل و مرگ	۱۸	۳۳	بی ناموسی	۲	۵۹	خیانت	۱
۸	احتیاط	۲	۳۴	پدر و مادر	۲۷	۶۰	درخت و چوب	۱۶
۹	اخلاص	۸	۳۵	پرنده	۱۲	۶۱	درودرمان و طیب و بیماری	۲۰
۱۰	اخلاق	۸	۳۶	پول	۱۲	۶۲	دروغ و دروغگو	۳
۱۱	ارث و میراث	۱	۳۷	پیر و پیری	۱۲	۶۳	دزد و دزدی	۶
۱۲	ارزش التماس	۱	۳۸	پیر و مرید	۳۳	۶۴	دل	۱۲
۱۳	اسب	۵۰	۳۹	تجربه	۵۱	۶۵	دنیا	۶
۱۴	اصل و نسب	۲	۴۰	تربیت	۸	۶۶	دوست و دشمن	۳۰
۱۵	اعتقادات و اعتقادات خرافی	۲۷	۴۱	تقلید	۱	۶۷	دولتمندویی دولت	۱۸
۱۶	اقتصاد و درآمد	۱۰۰	۴۲	تنهایی	۹	۶۸	دونده‌ی چابک	۳
۱۷	الاغ	۱۷	۴۳	تواضع و تکبر	۱۱	۶۹	دهان	۴
۱۸	امانت و خیانت	۲	۴۴	جدایی	۹	۷۰	دین	۱۴
۱۹	امنیت	۵	۴۵	جمع و جمعیت	۱۳	۷۱	دیوانه	۱۱
۲۰	امید و نفرین	۴	۴۶	جنگ و دعوا	۱۰	۷۲	راحت طلبی	۴
۲۱	انسان	۲۲	۴۷	جوان	۱۳	۷۳	رزق	۵
۲۲	انسانیت (مردی و نامردی)	۸	۴۸	چشم و رو	۳۳	۷۴	رضا	۱
۲۳	باغیرت و بی غیرت	۱۰	۴۹	چوپان	۱۰	۷۵	روستا	۵
۲۴	بخت و اقبال و بدبختی	۱۲	۵۰	حد و اندازهی خود دانستن	۳	۷۶	روغن	۱
۲۵	بخیل	۶	۵۱	حرمت و احترام	۱۲	۷۷	زبان	۱۵
۲۶	برآورده شدن آرزو	۱	۵۲	خانه	۷	۷۸	زمین	۷

ردیف	موضوع ضرب المثل‌ها	تعداد موجود	ردیف	موضوع ضرب المثل‌ها	تعداد موجود	ردیف	موضوع ضرب المثل‌ها	تعداد موجود
۷۹	زن و دختر	۵۸	۱۰۵	غذا	۱۲	۱۳۱	گل	۳
۸۰	زور و زورمند	۳	۱۰۶	غذاهای محلی	۱۴	۱۳۲	گم کردن و پیدا کردن	۴
۸۱	سخی، سخاوت و بی‌بخشی	۶	۱۰۷	غریبه	۵	۱۳۳	گوسفند و بز	۱۴
۸۲	سخن	۵۸	۱۰۸	غم و شادی	۶	۱۳۴	لاغر	۶
۸۳	سخن راست و دروغ	۶	۱۰۹	غنی و فقیر	۴۴	۱۳۵	مار	۴
۸۴	سفارش و پند	۳۱	۱۱۰	غیبت و تهمت	۱	۱۳۶	مال و دارایی	۲۵
۸۵	سگ	۴۶	۱۱۱	فرزند	۱۱	۱۳۷	ماهی	۴
۸۶	سلامتی	۷	۱۱۲	فرصت، فرصت طلب و فرود رفت	۲۲	۱۳۸	مردم و ایل	۲۵
۸۷	سنگ	۳	۱۱۳	فرق و طوائف	۲۰	۱۳۹	مشورت	۲
۸۸	سیاست	۳۳	۱۱۴	فصلها	۸	۱۴۰	معامله	۱
۸۹	شتر	۱۵	۱۱۵	قاضی	۶	۱۴۱	مال آخوند، ایشان و صوفی	۱۷
۹۰	شکار و شکارچی	۵	۱۱۶	قدرشناسی	۱	۱۴۲	موسیقی	۴
۹۱	شوهر و مردی	۲۰	۱۱۷	قناعت	۲	۱۴۳	مهمان	۱۸
۹۲	شیرینی و تلخی	۴	۱۱۸	کار	۵۶	۱۴۴	میان‌روی	۴
۹۳	صبر	۱۴	۱۱۹	کافر	۷	۱۴۵	ناموس و عار	۲
۹۴	صدقه	۲	۱۲۰	کاهل و کاهلی	۱۴	۱۴۶	نیک‌بند- نیکی و بدی	۶۷
۹۵	طلا و جواهر	۱۰	۱۲۱	کدخدا، خان و پادشاه	۹	۱۴۷	وصله	۴
۹۶	طلبکار و بدهکار	۹	۱۲۲	کر، کور، کجیل- کزی، کوزی و کجلی	۱۷	۱۴۸	وطن	۵
۹۷	عالم و دانشمند	۵	۱۲۳	کسانی که کارشان نمی‌گیرد	۸	۱۴۹	وعده	۶
۹۸	عبرت	۹	۱۲۴	کشاورز و کشاورزی	۱۰	۱۵۰	همسایه	۱۲
۹۹	عروس	۳	۱۲۵	کودک	۲۰	۱۵۱	همسفر	۹
۱۰۰	عروسی	۶	۱۲۶	کوه	۵	۱۵۲	یتیم	۱۰
۱۰۱	عسل	۵	۱۲۷	گاو و گاو نر	۶			
۱۰۲	عشق و عاشقی	۷	۱۲۸	گردش سخن	۴۶			
۱۰۳	علم و هنر و دانش	۱۲	۱۲۹	گرسو سیر- گرسنگی و سیری	۲۹			
۱۰۴	عیب و عیب‌گویی	۱	۱۳۰	گرگ	۱۶			

پیشگفتار:

فرهنگ عامه از منابع با ارزش و دست نخورده ای است که در درون آن روح زندگی و فلسفه‌ی حیات، جاری و ساری است. این فرهنگ احساس و بینش مردم را با یاری گرفتن از نمادها، استعاره‌ها، رمزها و علائم در قالب الفاظ و در کسوت اعمال و حرکات جلوه گر می‌سازد و بدین وسیله زندگی پر از رمز و راز و تمثیل و اشاره و کنایه‌ی مردم را بازگو می‌کند (بیهقی، ۱۳۷۶، ص ۳۰).

«سی. اس. برن» نویسنده‌ی مقاله‌ی «فولکلور چیست؟»، معتقد است: «موضوعاتی که به نام فولکلور بررسی می‌شوند در سه مقوله‌ی اصلی و چندین مقوله فرعی قرار می‌گیرند:

الف) باورها و عرف و عادات مربوط به زمین و آسمان، دنیای گیاهان و رویدادها، دنیای حیوانات، دنیای انسانی، اشیای مخلوق و مصنوع بشر، روح و نفس و دنیای دیگر، موجودات مافوق بشر (ربّ النّوع‌ها و ربة النّوع‌ها و غیره)، غیگویی و معجزات و کرامات، سحر و ساحری، طبّ و طبابت.

ب) آداب و رسوم مربوط به نهادهای سیاسی و اقتصادی و اجتماعی، شعائر و مناسک زندگی انسان. مشاغل و پیشه‌ها، گاه‌شماری و تقویم و جشن‌ها، بازیها و سرگرمیهای اوقات فراغت.

ج) داستانها و ترانه‌ها و ضرب‌المثلها، داستانها (حقیقی و سرگرم کننده)، ترانه‌ها و تصنیفها، مثلها، مثلها و چیستانها ...» (همان، ص ۲۱).

مجموعه‌ی امثال و حکم گنجینه ای است که در طول تاریخ هر زبانی بر اثر تجارب نسلهای بسیار حاصل شده، لذا، فراگیری آن موجب آشنایی با افکار و عقاید و در کل فرهنگ پیشینیان است. گویا نیاکان انسانهای امروزی، ضرب‌المثلها را چون میراثی بر جای گذاشته‌اند تا ابناي خود را از تجارب و نصایح خود بهره مند سازند (آق آتابای، امثال حکم دیوان لغات الترک، ص ۱).

امثال و حکم، از ارکان اصلی و اساسی هر زبان است که باری از سنتها و رسوم و آداب و تاریخ و منش و بینش یک ملت را به دوش می‌کشد. در حقیقت حاصل آزمون‌ها، ذوقها و بینشها در قالب مثل به کوتاه ترین و فشرده ترین شیوه ارائه می‌شود (خضرای، ۱۳۸۳، ص ۱۸).

فرهنگ رسمی هر کشوری برگرفته از فرهنگ شفاهی و عامه‌ی مردم آن سرزمین است. آنچه امروز به عنوان شاهکارهای ادبی و هنری به ما رسیده است، روزگاری به صورت پراکنده بر زبان

نیاکان ما جاری بوده، آنها را نسل به نسل به صورت شفاهی از یکدیگر فراگرفته و به آیندگان منتقل کرده‌اند. در حقیقت بزرگان ادب ایران و دیگر کشورهای جهان مانند فردوسی، سعدی، حافظ، هومر و شکسپیر با تأثیرپذیری از همین فرهنگ مردم، توانسته‌اند آن گنجینه‌ی فرهنگ انسانی را فراهم سازند و با ذوق و اندیشه‌ی تیزبین خود، شاهکارهایی را به بشریت عرضه کنند (همان، ص ۱۹).

به طور کلی فرهنگ عامه بخشی از دانسته‌ها و یافته‌های انسانی است که بر زبان عامه‌ی مردم جاری است و خود شامل دو بخش مادی و معنوی است. در بخش مادی، لباس، مسکن، پیشه‌ها، خوردنی‌ها، شیوه‌ی زندگی مردم و در بخش معنوی یا ادب شفاهی، افسانه‌ها و اسطوره‌ها، امثال و حکم، ترانه‌ها، باورهای مردم و چیستان‌ها مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد (خضرای، ۱۳۸۳، ص ۱۹).

از گنجینه‌های ادبیات عامیانه‌ی ترکمن می‌توان ضرب المثل‌ها را نام برد. ضرب المثل‌ها سرشار از پند و اندرزهایی هستند که از نیاکان ما به جا مانده‌اند. پندهایی که می‌توانند در مسیرهای تاریک زندگی، چراغ راه فرزندان‌شان باشند و راه را از چاه نشان بدهند و گاه به دور از پند و اندرز، واقعیتها را نشان می‌دهند، به توصیف زشتی و زیبایی می‌پردازند و دیدهایی نسبت به زندگی می‌دهند (دیه‌جی، ۱۳۸۳، ص ۷).

ادبیات پس از تاریخ یک ملت، منبع مهمی برای شناخت فرهنگ آن ملت است. امثال و حکم هر زبانی جزئی از ادبیات عامه یا فولکلور یک ملت و بخشی مهم از میراث فرهنگی هر ملتی را تشکیل می‌دهد که آن را از قدیمی‌ترین آثار ادبی فکر انسان دانسته‌اند و نمی‌توان مبدأ و زمان پیدایش آن را به وضوح مشخص نمود.

امثال و حکم جملائی است که هر جا پای استدلال در مذاکرات عمومی سست و چوبین شود به یاری متکلم می‌شتابد و مقصود و منظور گوینده را در یک جمله‌ی کوتاه و مستدل، روشن و مدلل می‌سازد، فی المثل برای سخنران و گوینده وقت کافی و مستمع لازم است تا پیرامون احسان و انفاق مطلق بحث کند و بتواند ثابت کند که بذل و بخشش مذهب و ملت نمی‌شناسد و محتاج، محتاج است چه مسلمان باشد چه غیر مسلمان، چه موحد باشد، چه غیر موحد. ولی این گفته‌ی ابوالحسن خرقانی عارف عالیقدر ایران که بر سر مهمانسرایش نوشت: «نانش بده، ایمانش مپرس» همه چیز را در خود جمع کرده و گوینده را از هر گونه اطاله‌ی کلام و بیان سخن خلاصی می‌بخشد (خضرای، ۱۳۸۳، ص ۲۱).

ضرب المثل‌های ترکمنی نیز همانند سایر ضرب المثل‌ها به خصوص همانند ضرب المثل‌های موجود در زبان فارسی از چنین ویژگی‌هایی برخوردار است؛ نظیر آن جایی که می‌گوید:

ت: به جای این که با پرسیدن علت درخواست کمک، بیخشی، بزن و بده.»

استاد قربان دوردی گلدیف، مؤلف کتاب «ترکمن ناقل لاری و آتالار سؤزی» گفته است: «ضرب المثلها عباراتی کوتاه هستند که معانی دقیق و ژرفی را بیان می کنند. همچنان که تمامی معانی زندگی، شریعت و انسانیت در قرآن کریم خلاصه شده، به همان صورت نیز فراست بشر در ضرب المثلها متجلی شده است. تمامی خصوصیات مردم یک جامعه در ضرب المثلها ظهور می یابد و برای شناخت جامعه کافی است، تأملی در ضرب المثل آنها صورت گیرد» (قوجق، ۱۳۸۳، ص ۹۱).

ضرب المثلهای این مجموعه از کتابهای آتالارنقلی قاضی و آتالارناقلی قزل و چندی هم از کتاب «تورکمن نقل لاری و آتالارسوزی ک. برکلیف» است که آقای ش. آق آتابای از خط روسی به خط عربی آن را برگردانده است. باید گفت که این ضرب المثلها نمونه ای از هزاران ضرب المثل این زبان است و بسیاری از ضرب المثلهای این قوم به کتابها راه نیافته اند و جمع آوری تمامی آنها نیز نیازمند تحقیق میدانی گسترده و وقت طولانی است که از فرصت زمانی انجام یک پایان نامه خارج است. به همین دلیل به منابع حاضر از جمله کتاب آتالار نقلی قاضی که بنا به فرموده نویسنده اش در مقدمه ی کتابشان ضرب المثل ترکمن های ایران، افغانستان و ترکمنستان را در یک جا جمع آوری کرده است، بسنده شده است.

در خصوص ترجمه ی این ضرب المثلها سعی شده است که کلمات ترکمنی با معادل فارسی آنها تا آنجا که جملات ترجمه شده، معنی کاملی را برسانند، برابر سازی شوند تا خوانندگان عزیز غیر ترکمن با لغت های ترکمنی هرچند مختصر، آشنایی پیدا نمایند.

همچنین در ترجمه ی آنها بیشتر از فرهنگ ترکمنی به فارسی سینا، تألیف شادروان نورمحمد متقی و فرهنگ فارسی به ترکمنی استاد محترم حاج آقا قاضی و راهنمایی های دلسوزانه، استادانه و بیدریغ استادان محترم جناب آقای دکتر ناصرقلی سارلی و جناب آقای قربان صحت (کاکا) بدخشان مدرس ادبیات شفاهی زبان ترکمنی در شهرستان گنبد کاووس، بهره جستیم.

برای دسته بندی موضوعی ضرب المثلها نیز با توجه به این که یک ضرب المثل می تواند در معانی مختلفی به کار رود، بر اساس مفهوم و معانی شان، آنها را در یک یا چندین موضوع قرار داده و دسته بندی نمودم.

پس از انجام اقدامات بالا با راهنمایی‌های عالمانه‌ی استاد محترم مشاورم جناب آقای دکتر جلیل مسعودی فرد، برخی از ایرادات ترجمه‌ای و نگارشی را بر طرف نموده، مطالب چند دیگری را به قسمت بلاغی و تحلیل اجتماعی اضافه نمودم تا مقبول افتد.

درباره‌ی علائم اختصاری و نشانه‌هایی که در این مجموعه به کار رفته‌اند، باید گفت که حرف «ت» مخفف کلمه‌ی «ترجمه» است که در ذیل هر ضرب المثل آمده است.

در نظایر فارسی که به صورت مثلاً (امثال و حکم / ۱۰۱۴/۲) آمده‌اند؛ منظور از «امثال و حکم» امثال و حکم دهخدا و عدد اول از سمت راست، شماره‌ی جلد و عدد بعدی نیز نمایانگر شماره‌ی صفحه‌ی آن مثل در کتاب امثال و حکم دهخداست.

در پایان از همه‌ی بزرگواران و عزیزانی که مرا در انجام این تحقیق یاری نموده‌اند قدر دانی می‌نمایم؛ خصوصاً از استاد راهنمای گرامیم جناب آقای دکتر ناصر قلی سارلی که علی‌رغم مشغله‌ی کاری زیادشان بواسطه‌ی داشتن کار اجرایی در سمت مدیر کلی امور اداری دانشگاه تربیت معلم تهران، راهنمایی بنده را پذیرفتند و نیز از استاد مشاور عالی‌قدرم جناب آقای دکتر جلیل مسعودی فرد که علاوه بر استاد مشاوره‌ی در طول تحصیل نیز یاریگر و مشوقم بوده‌اند، همچنین از استادان محترم و عزیزم آقایان: محمد ریحانی و دکتر امیرسلیمان رحیمی و مسئولان محترم دانشگاه پیام نور بجنورد بسیار ممنون و سپاسگزارم.

از دوست عزیزم جناب آقای جمال الدین گل چشمه که در تهیه منابع مورد نیاز از هیچ کوششی دریغ ننمودند و نیز از استاد محترم جناب آقای قربان صحت (کاکا) بدخشان؛ مدرس ادبیات شفاهی ترکمنی و دبیر بازنشسته‌ی آموزش و پرورش شهرستان گنبدکاووس به جهت راهنمایی شان در ترجمه ضرب المثل‌ها، نیز از دیگر دوستان و عزیزان از جمله:

سید ابراهیم سجادی زاده، معاون آموزشی مدیریت آموزش و پرورش شهرستان گنبد کاووس، استاد محترم جناب حاج آقا محمدنورآتابای دبیر بازنشسته‌ی ادبیات فارسی شهرستان گنبدکاووس آقای محمد قوجقی، دبیر بازنشسته‌ی آموزش و پرورش گنبد کاووس و مسئول بنیاد مختومقلی فراغی شهرستان گنبدکاووس

آقای حسن هلاکویی بهورز خانه بهداشت روستای اوچ قویی

آقای جمشید سعیدفر فوق لیسانس زبان و ادبیات و دبیر ادبیات فارسی مدارس شهرستان گرگان

حروف نگار محترم «همراه رایانه‌ی» گنبد برادر همراه سارلی

پزشک محترم جناب آقای دکتر عبدالحلیم عابد هدتنی و کلیدی کسانی که در انجام این تحقیق یاریگر بوده‌اند، صمیمانه تشکر و سپاسگزاری می‌نمایم.

از اعضای محترم خانواده‌ام که مشکلات بسیاری را در راه تحصیل و کار بنده تحمل کرده‌اند؛ خصوصاً از مادر مهربان و همسر گرامیم که بعد از خدا همه‌ی موفقیت‌هایم را مدیون آنها هستم، بی‌نهایت ممنون هستم.

سوئین محمد هلاکویی

۱۳۸۸/۱/۲۰